

**Mbrojtja dhe promovimi I gjuhës së shenjave dhe të drejtave të përdoruesve të saj në shtetet e këshillit European
analizimi I nevojave**

Verena Krausneker

**Divizioni I Integritimit të Personave me Aftësi të Kufizuara
Departamenti I Politikave Sociale
Drejtoria I Përgjithshëm I Kohezionit Social
Këshilli I Europës
www.coe.int/t/dg3/disability**

Mbrojtja dhe promovimi I gjuhës së shenjave dhe të drejtave të përdoruesve të saj në shtetet e këshillit European analizimi I nevojave

*Dr. Verena Krausneker, Konsultant
Universiteti I Vienës (Austria)*

Gusht 2008

Autori dëshiron të falenderon Znj Katharina Schalber (Vienna) për fëdbekun e saj shumë të vlefshëm.

Versioni në frëngjisht:

*La protection et la promotion des langues des signes et des droits de leurs utilisateurs
dans les Etats membres du Conseil de l'Europe : analyse des besoins*

Opinionet e shprehura në këtë punë janë përgjegjësi e autores dhe nuk reflektojnë kushtimisht politikat zyrtare sociale të Këshillit të Europës.

Të gjitha kërkesat për ribotim apo përkthim për të gjitha pjesët e këtij dokumenti duhet dorëzuar tek Divizioni për Informim Publik dhe Botim, Drejtorati i Komunikimit, Këshilli i Europës, F-67075 Strasbourg Cedex, ose publishing@coe.int. Të gjitha korospodencat tjera që kanë të bëjnë me këtë publikim duhet të adresohen në Divizioni I Integritimit të Personave me Aftësi të Kufizuaara, Departamenti I Politikave Sociale, Drejtorati I Përgjithshëm I Kohezionit Social, Këshilli I Europës F-67075 Strasbourg Cedex, ose disability@coe.int.

Dizajnimi i Kopertinës: DPPD, Këshilli i Europës
Layout: DPPD, Këshilli i Europës

© Këshilli i Europës, Dhjetor 2008
Printuar në Këshillin e Europës

Përmbajtja

Abstrakti	7
1. Pyetja e prespektivës	9
1.1. Pararekuzita: E Drejta Njerëzore Gjuhësore	
1.2. Minoriteti gjuhësor dhe aftësia e kufizuar: deficit ose ndryshim?	
2. Pervetsimi I gjuhës	18
2.1. E drejta në gjuhë	
2.2. E drejta për të zgjedhur	
2.3. Nevoja për bilingualizëm zotërimi gjuhësor	
2.4. Konsultimet dhe përkrahja për prindër	
3. Edukimi I të Shurdhërve	22
3.1. Mësuesit e Shurdhër	
3.2. Standardet e njëjta	
3.3. Zotërimi bilingual	
4. Cështjet shtetërore: Qytetarët e Shurdhër	25
4.1. Zgjedhja e gjuhës	
4.2. E drejta në informim	
4.3. Telekomunikacioni	
4.4. Gjykimi I drejtë	
4.5. Shërbimet mjekësore dhe shërbimet tjera të rëndësishme	

5. Cështjet e qasjes: vendosja e teknologjisë në shfrytëzim.....	27
6. Konkluzione dhe 25 rekomandimet.....	28
7. Bibliografia.....	38

Abstrakti

Ky shkrim paraqet nevojat e perdoruesve të gjuhës së shenjave në Europë dhe ofron rekomandime praktike dhe konkrete me qëllim për të ofruar këtij komuniteti qasje të plotë dhe pjesëmarrje në shoqëri bazuar në të drejtat e barabarta.

Fillon me përshkrimin e idesë të *Drejtat Njerëzore Gjuhësore* të cilat shërbejnë si bazë për prespektivën e shrytëzuesve të gjuhës së shenjave të Shurdhër¹ të paraqitura në këtë shkrim. Duke u thelluar dhe ofruar diskutimin mbi definimin dhe kuptimin e Shurdhësisë. Katër kapituj përshkruajn aspektet gjuhësore të *përvetësimit të gjuhës, Edukimi I të Shurdhërve* të perdoruesve të gjuhës së shenjave të Shurdhër si qytetarë dhe *qasjes së lirë* nëpërmjet teknologjisë. Në konkluzione janë prezentuar njëzet e pesë rekomandime që kanë të bëjnë me politikat gjuhësore, edukim, pjesëmarrja demokratike dhe vetvendosja e shfytëzuesve të gjuhës së shenjave.

Përmbledhje, është mëse e domosdoshme që të mirren masa në mbrojtjen, promovimin dhe përkrahjen në fushat e hulumtimit, përdorimit dhe mësimin e gjuhës/ve së shenjave të cdo shteti. Mëpas, duhet që të sigurohet se edukimi I perdoruesve të gjuhës së shenjave të Shurdhërve/gjysëm Shurdhërve është I ofruar në mënyrën bilinguale së bashku me gjuhën e folur nacionale dhe gjuhës së shenjave nacionale, të dyjat si lende (subject) dhe menyre e komunikimit.

---

¹ Është e vendosur që të përdoret Sh e madhe në mënyrë që të bëhet dallimi në mes të 'ata që nuk dëgjojnë' 'gjysëm të shurdhërit' dhe të Shurdhërve të cilët formojnë komunitetin të definuar në bazë të njohurive dhe shfrytëzimit të gjuhës së shenjave: Personat e Shurdhër. Persona me dëmtime serioze të dëgjimit mirëpo të cilët nuk janë anëtarë të komunitetit dhe nuk e shfrytëzojnë gjuhën e shenjave në jetën e përditshme zakonisht nuk adresohen sit ë Shurdhër me Sh të madhe.

Fokusi I politikave që kanë të bëjnë me shfrytëzuesit e Shurdhër/gjysëm të Shurdhër shtrihen në sigurimin e mundësive të barabarta duke ofruar opsione të edukimit të barabartë, primare duke trajnuar arsimtarët plotësisht bilingual/dygjuhësor, e preferueshme shfrytëzuesit nativ të gjuhës së shenjave. Dhe në fund, do të jetë mëse e rëndësishme që shtetet të vijjnë me planet e veprimit për të siguruar të drejtat civile dhe njerëzore për shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave.

1. Pyetja e Prespektivës

Personat e Shurdhër janë krijues, pranues dhe shfrytëzues të gjuhëve të shenjave në Europë dhe pjesë tjera të botës. Ky tekst fokusohet ekskluzivisht në *shfytëzuesit e gjuhës së shenjave të Shurdhër*. (kjo nuk përfshin numrin në rritje të njerëzve që dëgjojnë të cilët mësojnë gjuhën e shenjave dhe ata cilet janë të përfshirë apo asociuar me komunitetin e të Shurdhërve për arsye të ndryshme, shih Jokinen 2001).

1.1. Pararekuizita: Të Drejtat Njerëzore Gjuhësore

Ky tekst është i bazuar në konceptin e të Drejtave Njerëzore Gjuhësore (DNGJ) sic është përshkruar në Skutnabb-Kangas dhe Phillipson (1995). Ideali dhe idea e DNJGJ në nivelin individual nënkupton:

- E drejta që pozitivisht të identifikohen me gjuhën/ët e dikujt
- Dhe që të tjerët të respektojnë këtë identifikim, pa marrë parasysh se nëse është gjuhë e shumicës apo pakicës.
- E drejta në gjuhë amtare,
- E drejta për ta mësuar atë,
- E drejta për ta zhvilluar në shkollimin formal duke u edukuar nëpërmjet saj,
- E drejta për ta shfrytëzuar atë në kontekstin zyrtar (shkollë, spital, polici, emërimin e fëmijëve, religjion).
- Dhe e drejta për të mësuar një të gjuhë zyrtare të shtetit.

Në nivelin kolektiv të Drejtat Njerëzore Gjuhësore përfshijnë të drejtat:

- E grupeve minoritare për të egzistuar (e drejta për të qenë “ndryshe”).

- Të gëzojë dhe zhvillojë gjuhën dhe të krijojë mjedis edukues në të cilën mund të ndikojnë/kontrolojnë kurikulat,
- Ta mësojnë gjuhën,
- Të përfaqësohen si grup në kontekstin politik,
- Të kenë mundësinë që në mënyrë të pavarur dhe autonome të merren dhe vendosin lidhur me çështjet e komunitetit; në lidhje me kulturën, edukimin, mardhëniet sociale dhe religjionin.
- Të kenë resurse financiare për të arritur qëllimet.¹

Shpjegimi I autorit:

*“Njerëzit të cilët janë të privuar nga të Drejtat Njerëzore Gjuhësore mund të jenë të parandaluar në gëzimin e të drejtave tjera njerëzore, duke përfshirë përfaqësimin e drejtë politik, gjykim të drejtë, qasje në edukim, qasje në informim dhe lirisë së shprehurit dhe mirëmbajtja e trashëgimisë së tyre kulturore.”
(Skutnabb-Kangas, Phillipson 1995:2).*

Me fjalë të tjera, të Drejtat Njerëzore Gjuhësore janë pararekuizita për disa të drejta njerëzore dhe gjuhët e shenjave janë celësi I integritimit social, sic e përkufizon edhe Stevens:

“në vend që të shohim shurdhërinë vetëm si ‘deficit’ ose gjendje shëndetësore me nevojë riparimi, më shumë vëmendje duhet kushtuar në përmirsimin e qasjes në të gjitha sferat e jetës: edukim, punë, komunikim etj. Në këtë kontekst, gjuhët e shenjave janë celësi qendror për integritimin social. Prandaj çështja e zyrtarizimit të gjuhës së shenjave

---

¹ Shih, Skutnabb-Kangas, Phillipson 1995:12 and Skutnabb-Kangas 2000:498.

kthehet në një pyetje serioze të të drejtave të njeriut.”(Stevens 2005:2)

Përsëri, një parakusht shumë I rëndësishëm për të Drejtat Njerëzore Gjuhësore është njohja zyrtare e gjuhëve të shenjave:

“Zyrtarizimi I Gjuhës së Shenjave nuk do të zgjidh të gjitha problemet e perdoruesve menjëherë – dhe ndoshta jo edhe gjatë një të ardhme të shkurtër. Mirëpo njohja legale e Gjuhës së Shenjave do të sigurojë hapësirën sociale dhe legale për shfrytëzuesit e saj për të ndaluar punën e mërzitshme konstante të vetëmbrojtjes dhe fillimin e krijimit të procesit të vetë-definimit dhe zhvillimeve. Njohja zyrtare e gjuhës do t’i ofrojë minoritetit hapësirë për të menduar dhe dëshiruar dhe për të planifikuar dhe arritur nevojat ose kërkesat e anëtarëve të tyre. Sigurimi bazik në formë të drejtës gjuhësore do të ndikojë thellësisht në praktikat educative dhe praktikat relevante.” (Krausneker 2003:11)

Të drejtat e proklamuar për individët dhe kolektive janë paraqitur si qëllime që duhet arrirë nga shtetet anëtare. Momentalisht statusi legal I gjuhës së shenjave në shtetet individuale është dokumentuar nga ana e Këshillit të Europës (për shpjegim shih, Timmermans 2005).

1.2. Minoritet Gjuhësor dhe Aftësia e Kufizuar: ndryshim apo deficit?

Ka qenë çështje debati se personat e Shurdhër formojnë grupin minoritar ose duhet të jenë të definuar nga humbja e tyre e dëgjimit, p.sh. “aftësisë së kufizuar” të tyre. Në mungesë të hapsirës ne nuk do të diskutojmë termin “aftësi të kufizuar”. Megjithatë autori pranon se *afësia e*

kufizuar nuk shpjegon individët, aftësitë fizike ose kufizimet e tyre mirëpo është fenomen kompleks e cila duhet kuptuar në rradhë të parë nga funksionimi i tyre social, implikimet dhe aspektet. Egziston paqartësia se personat e Shurdhër janë me aftësi të kufizuara ose minoritet gjuhësorë egzistues në bazë perdoruesve të gjuhës së shenjave, jo vetëm në diskutimet e përditshme mirëpo egziston vecanarisht në kontekstin legal dhe çështjet shtetërore. Literaturat relevante ndërkombëtare mbi Shurdhërinë, të drejtat e Shurdhërve dhe historinë e të Shurdhërve e cila paraqet qartazi ndryshimet fundamentale të prespektivës e cila mund të gjendet nëpërmjet teorisë dhe praktikës. Një përmbledhje e shkurtër dhe e përgjithshme të këtyre vështrimeve do të jipen këtu në mënyrë që të kemi një kuptim më të thellë të kësaj çështje:

Njëra prespektivë: Shurdhërimi si deficit

Kjo prespektivë fokusohet në faktin se personat e Shurdhër nuk dëgjojnë (mirë). Afrimi i bazuar në deficit fokusohet vetëm në deficitet e dëgjimit dhe e sheh shurdhërinë si abnormalitet shëndetësor e cila duhet të kurohet sa më shpejtë dhe më mirë që është e mundur. Këto – shpesh – vështrime mjekësore të shurdhërisë zakonisht kanë për qëllim eliminimin e shurdhërisë dhe “integrimin” e personave të Shurdhërve në botën që dëgjon duke shfrytëzuar të gjitha mjetet ndihmëse; teknike dhe shëndetësore të disponueshme. Ky vështrim i rrënjosur në kuptimin mjekësor të qenieve njerëzore të cilat gjejnë deficitet dhe kanë për qëllim që të eliminojnë “ndryshimet” e padëshiruara. Është problematike sepse krijonë presion enorm tek njerëzit e Shurdhër drejt asimilimit dhe të jetojnë si “njerëz që dëgjojnë” dhe kjo ka shkaktuar një gradë të madhe të ‘kolonizimit’ të komunitetit të Shurdhër (Ladd 2003). Avokatja e Shurdhër Helga Stevens e përshkruan këtë më saktësisht:

“Shumë profesionist aktiv në fushen e të shurdhërve’ (doktorët, prindërit, mësuesit, etj. Shumica e të cilëve dëgjojnë) vazhdojnë ta shohin shurdhërinë si një “dëmtim”, si një “problem” e cila duhet shëruar dhe zgjidhur gjithsesi. Në të ashtëquajturën fusha e të shurdhërve modeli shëndetësor I aftësisë së kufizuar për fat të keq është më I shpërndari. Kjo nënkupton se ‘problemi’ qëndron tek individët, në rastin tonë fëmija I shurdhër apo personi I shurdhër. Është ai/ajo që duhet adoptuar tek shoqëria. Ai/ajo duhet të pajtohen me ‘normalitetin’. Kjo nënkupton se ai/ajo duhet të jetë si person që dëgjon. Të mësojë të flas dhe të ketë CI.” (Stevens 2005:2)¹

Efekti më problematic I përkufizimit të orientuar si deficit është sepse kjo pretendon se “ska më fëmijë të shurdhër” sepse “problemi” mund të riparohet me anë të operacionit. Këta profesionistë të cilët e definojnë shurdhërinë vetëm si “gradë maksimale e humbjes së dëgjimit” I udhëzojnë të gjithë fëmijët dhe adoleshentet të cilët kanë shumë pak dëgjim në grupin I cili është “vetëm gjysëm I shurdhër”. Këta educator dhe doktorë argumentojnë se “nuk ka nevojë” për të shfrytëzuar gjuhën e shenjave. Thjeshtë egzistenca e komuniteteve të gjuhës së shenjave shpesh është injoruar dhe nevojat dhe preferencat e njerëzve për gjuhët e shenjave është zvogëluar. Problemet e paraqitura do të shtjellohen në kapitullin në vijim.

Prespektiva tjetër: personat e Shurdhër si minoritet gjuhësor

---

¹ Komenti I autorit: CI është shkurtesa për Cochlear Implant, implant operues për ndihmë në dëgjim. Për më shumë shih 2002.

Definicioni social/gjuhësor I “shurdhërisë” është më I saktë sesa deficit. Kjo përshinë të gjithë ata ku aftësia për të dëgjuar është e tillë që ata nuk mund të zotërojnë natyrisht gjuhën e folur ose kanë vështësi të përditshme në zotërimin e informacioneve dhe komunikimit nëpërmjet gjuhës së folur. Për shumicën e këtyre njerëzve e vetmja gjuhe, gjuha vizuale (e shenjave) mund të zotërohet dhe shfrytëzohet lehtësisht.

Personat e Shurdhër zakonisht krijojnë komunitetet ku anëtarësia varet nga zotërimi dhe shfrytëzimi I gjuhës. Komuniteti I Shurdhër – gjuhës së shenjave ekziston në cdo shtet të botës dhe ka mbijetuar dekadat e diskriminimit, të presionit të asimilimit gjuhësor si pasojë e injorancës dhe mosrespektimit kundrejt gjuhës së tyre. Megjithatë, gjuhët e shenjave kanë luajtur rol integral dhe të pazëvendësueshëm në jetën e komunitetit. Vështrimi gjuhësor/social I Shurdhërisë respekton këto fakte dhe kupton personat e Shurdhër në rrjetin e komuniteteve më tepër sesa si individë, persona që nuk-dëgjojnë.

Shumica e perdoruesve të gjuhës së shenjave të Shurdhër fuqimisht (me vetëdije ose pavetëdije) identifkohen si minoritet gjuhësor, duke nxitur kulturën e të Shurdhërve dhe janë mirë-organizuar nga nivelin regional deri tek ai ndërkombëtar (klubet e të Shurdhërve, Shoqatat Kombëtare të Shurdhërve, Unioni European I të Shurdhërve, Federata Botërore e të Shurdhërve) – të cilët I dallon ata nga njerëzit të cilët quhen me “vështësi dëgjimi”.

Ky vështrim poashtu përkrahet nga fakti historic se të Shurdhërit kanë qenë të organizuar ndërkombëtarisht qysh nga fillimi I shekullit XIX (ka mundësi edhe më herët) dhe fakti se anëtarësia ka qenë dhe është në bazë të njohurisë dhe shfrytëzimit të gjuhës së shenjave dhe lidhjes së kulturës. Ky vështrim është I përmbledhur në mënyrë koncize nga autorët kolektiv:

“Komunitetet e të Shurdhërvë më së miri kuptohen si minoritete gjuhësore sesa një grup I personave me aftësi të kufizuara. Komunitetet e të Shurdhërve kanë mbijetuar nga shtypja gjuhësore me qëllim që të zëvendësojnë gjuhët e tyre, mirëpo e cila, shpesh, ka privuar komunitetet e të Shurdhërve nga qasja në shkirm/lexim, qasje në edukim, në njohuritë mbi kulturën dhe historinë e tyre. Pavarësisht shtypjes, gjuhët e shenjave kanë rezistuar, duke nxitur shpirtin e fortë të komunitetit dhe identitetit kolektiv”. (Ladd et al. 2003a:20)

Diskriminimi dhe disavantazhi më I madh ndaj personave të Shurdhër është I bazuar në zotërimin gjuhësor (të folurën) (ose mungesa e zotërimit të gjuhës së folur) dhe jo në deficitin e dëgjimit. Shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave të Shurdhër janë të përjashtuar nga shërbime të ndryshme dhe informacione në bazë të aftësisë së kufizuar fizike për të dëgjuar – njëjtë si grupet tjera të aftësisë së kufizuar. Që personat e Shurdhër të kenë qasje të plotë në informim do duhej që sinjalet akustike të transormohen në sinjale vizuale. Kjo nënkupton se ka disa aspekte të qasjes së plotë në informacione. Termi “auditizëm” – diskriminimi I bazuar në aftësinë për të dëgjuar – aktualisht përfshinë cdo formë të përjashtimit, maltretimti dhe kërcënimit I cili mund të observohet në shumë mënyra.

Pas shumë diskutimeve Unioni European I të Shurdhërve (EUD) vendosi që vështrimi gjuhësor I Shurdhërisë mund të bashkohet me aspektin e aftësisë së kufizuara kështu që të dyjat janë të pranuar: Personat e Shurdhër e shohin veten si minoritet kulturor dhe gjuhësor. Mirëpo ata llogarisin barrierat e vendosura nga shoqëria dhe duke vuajtur nga mungesa e qasjes dhe si pasojë e kësaj janë ‘me aftësi të kufizuara’. (EUD 1997: 10ff)

Për këtë, mund të konkludojmë se shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave të Shurdhër janë minoritetet gjuhësor dhe grup I personave me aftësi të kufizuara. Pse është me rëndësi që të kuptohet ky koncept nga ligjvënësit? Shumica e shteteve të cilët trajtojnë nevojat e të Shurdhërve thjeshtë I fusin në kornizën e aftësisë së kufizuar duke injoruar aspektin gjuhësor – ndoshta sepse ata thjesht nuk “përshtaten”. Në kornizat e aftësisë së kufizuar shpeshherë nuk ka vend, mjet, terminologji dhe ekspertizë e cila merret me minoritetin gjuhësor. Reduktimi I përdoruesve të gjuhës së shenjave të Shurdhër vetëm në aspektin e aftësisë së kufizuar, nuk merr parasysh nevojat e tyre, dhe përkundrazi:

“Nuk dihet shumë lidhur me statusin e përdoruesve të gjuhës së shenjave të Shurdhër dhe Kulturës së Shurdhërve dhe historisë së tyre sepse vendimmarrësit kanë këmbëngulur që ti kategorizojnë personat e Shurdhër me aftësi të kufizuara përkundër të gjitha dëshmimeve”. (Ladd et al. 2003b:74)

Cdo klasifikim I cili nuk përfshin të dyja aspektet (minoritetin gjuhësor dhe aftësinë e kufizuar) përfshin pjesën injoruese të realitetit të përdoruesve të gjuhës së shenjave të Shurdhër. Me këto sqarime bazike të ofruara le të kalojmë në temën e përvetsimit të gjuhës.

2. Përvetsimi I gjuhës

Fëmijët e Shurdhër të ekspozuar në gjuhët e shenjave që nga lindja i përvetësojnë këto gjuhë në mënyrë identike sikurse edhe fëmijët që mësojnë gjuhën e folur. Fëmijët e Shurdhër e përvetësojnë gjuhën e shenjave pa ndonjë modifikim, humbje apo vonesë në kohë, përmbajtjen dhe kursin e përvetësimit (Chamberlain et al. 2000)

Për fëmijën i cili nuk dëgjon mirë, përvetësimi i gjuhës nëpërmjet dëgjimit është shumë i vështirë. Mësimi I gjuhës nëpërmjet shkrimit në shkollë mund të rezultojë me shkrimin e plotë por shpesh kjo nuk zëvendëson procesin natyral të nxënies parashkollore, apo në bazë të moshës. Është e evidente se truri I njeriut pëson sekuenca negative nëse inputi gjuhësor ndalohet gjatë moshës adekuate. Në përpjekjet për të siguruar qasje në strukturat gjuhësore të fëmijëve të Shurdhër, është logjike që të shfrytëzohet mënyra vizuale dhe gjuhët vizuale (të shenjave) të disponueshme në botë – në vend të insistimit që tua mësojmë gjuhën e folur përderisa fëmija e ka të pamundur që të ketë qasje ose dekodojë lehtësisht atë. Nëpërmjet gjuhës së shenjave, cdo fëmijë mund të përvetësojë gramatikën dhe fjalorin në periudhë të përshtatshme (nga lindja e në vazhdim, sic e ka vërtetuar dhe përshkruar në detaje fascinuese Chamberlain në 2000) – dhe jo pasiqë ai/ajo të është diagnozuar, e pajisur me aparate për dëgjim dhe trajnuar për të lexuar/leximi I buzëve.

Faktori sekondar I rëndësishëm për kuptimin e nevojave të gjuhës se shenjave është fakti se funksionet e mësimi të gjuhës së dytë janë të bazuara në gjuhën e parë. Këtu paraqitet kërkesa fundamentale për përvetësimin e gjuhës së parë (ose dy gjuhëve të para) si bazë për mësimin e gjuhëve tjera, sic janë gjuhët e folura/ shkruara. Cummins (2003) ka treguar se kjo qëndron edhe tek shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave.

2.1. E drejta në gjuhë

Shumica e personave të Shurdhër nuk rriten në mjedise ku përdoren shenjat dhe zakonisht ata përjetojnë një rrugë të vështirë me përplot pengesa dhe devijime para se të përvetësojnë gjuhën e shenjave. Ata janë të lindur në familjet që dëgjojnë pa njohuri në gjuhën e shenjave dhe kulturës së Shurdhërve si dhe në shumë shtete prindërit

zakonisht këshillohen që të mos I paraqesin fëmijët e tyre në komunitetin e gjuhës së shenjave. Shumica e fëmijëve të Shurdhër janë të përjashtuar nga mundësia e përvetësimit të gjuhës në moshën-adekuate dhe pa-barriera. Për shumicën e fëmijëve të cilët janë të përjashtuar nga gjuhët e shenjave, kjo shkakton zhytje në përjashtimin e plotë nga gjuha vizuale e kuptueshme dhe si pasojë janë vonesat në përvetësimin e saj.

2.2. E dejta për të zgjedhur

Shumica e shoqatave të Shurdhërve nëpër botë kërkojnë të drejtën e zgjedhjes së lirë të gjuhës për shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave – vecanarisht në situata edukuese. Në shtetet e ndryshme të Këshillit të Europës edukimi për shfrytëzuesit të gjuhës së shenjave ofrohet puro ose në shumicën e rasteve, në gjuhën e folur. E folura mendohet të jetë qëllimi më i rëndësishëm në edukimin e të Shurdhërve në mënyrë që të integrojnë të Shurdhërit në shoqërinë që dëgjojnë. Hulumtimet në fushën e mësimit të gjuhës së dytë kanë vërtetuar se gjuha e parë natyrale e mësuar është mëse e nevojshme për të mësuar gjuhën e dytë. Është e nevojshme që të kemi një gjuhë funksionale në mënyrë që gjuhët tjera të shpjegohen, kuptohen dhe mësohen. Dhe këtu është mëse e qartë, nevoja për mësim gjithëpërfshirës. Në shumicën e shteteve, megjithatë, nuk ka të drejta për personat e Shurdhër në gjuhën e shenjave si gjuhe e mesimdhënies.

2.3. Nevoja për zotërimin dygjuhësor

Është nevojë e përditshme për zotërim dygjuhësor për shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave. Gjuhët e shenjave shërbejnë për të përjetuar dhe praktikuar komunikimin pa-barriera, të pandaluar dhe komunikim të rrjedhshëm. Është mëse e rëndësishme që gjuha e folur/shkruar të “dëgjohej” në komunitetet shumicë që dëgjojnë dhe “ka zërin e saj”. Shkrimi është shumë i rëndësishme për të

fituar qasje në informacionin e shkruar dhe edukim. Megjithatë shumë persona të Shurdhër kanë zotërim minimal, të pamjaftueshëm të shkrimit dhe leximit dhe mund të klasifikohen si analfabet funksional.

2.4. Konsultat dhe përkrahja prindërore

Prindërit që dëgjojnë të fëmijëve të Shurdhër kanë mungesë të njohurive lidhur me gjuhën e shenjave ose të komunitetit të Shurdhër. Ata shpesh marrin vendime të bazuar nga këshillat e “profesionistëve” orientuar në deficitin, prespektivën shëndetësore (sic e kemi përshkruar më lartë). Shpesheherë këshillat shëndetësore të cilat I pranojnë prindërit nuk përfshijnë informacione që kanë të bëjnë me mundësinë e gjuhëve të shenjave dhe se sa shumë përkrahje mund të japë edhe komuniteti I të Shurdhërve. Atyre u mungon vështrimi shumë I rëndësishëm I Shurdhërisë dhe qasjes në gjuhën e shenjave. Megjithatë ky anim I informacioneve dhe prespektivës nuk është gjithmonë gjëja më e mirë për fëmijën – sepse ai/ajo më pas rritet me imazh negativ rreth vetes. Ai/ajo mund të përjetojë shtyrjet e mjekëve dhe prindërve që të ndryshojnë ata dhe që ai/ajo të shëndrrohen në persona që dëgjojnë në vend se që ti shtyjnë ata ta pranojnë veten ashtu sic janë. Fëmija shpeshherë jeton pa pjesëmarrjen e plotë në komunikimin familjar, sepse familja e tij nuk adaptohen me fëmijën dhe nuk komunikojnë vizualisht nëpërmjet gjuhës së shenjave (kjo mund të mësohet për hatër të fëmijës).

Pa marrë parasysh nëse janë prindër të Shurdhër apo që dëgjojnë: vetëm ata mund të lehtësojnë dhe mundësojnë bazën dhe fillimin e përvetësimit të gjuhës së shenjave për fëmijën e tyre të Shurdhër, e cila është e rëndësishë se madhe. Prandaj sa më te informuar të jenë prindërit, aq më të mëdha do të jenë shanset që fëmija I tyre I Shurdhër do të ketë kujdes në bazë të nevojave relae të tij/saj. Në shumë shtete prindërit marrin këshillime

mjekësore dhe intervenime të hershme të fokusuara vetëm në gjuhën e folur.

3. Edukimi I të Shurdhërve

Është nevoja për një numër të madh të modeleve gjuhësor të Shurdhër nëpër klasa dhe këto modele duhet të demonstrojnë zotërimin dygjuhësor/bilingual. Poashtu individët që dëgjojnë dhe punojnë në klasa duhet të demonstrojnë zotërimin dygjuhësor dhe paraqesin aftësi të larta në gjuhën e shenjave e cila rrit qasjen në informacion në klasë dhe zotësinë gjuhësore për fëmijët me dëmtim në dëgjim. (Marschark et.al. 2002:228)

3.1. Standardet e barabarta

Institucionet e ndara edukative për personat e Shurdhër ekzistojnë në cdo shtet. Këto shkolla për të Shurdhër shihen vende të rëndësishme ku përcillet gjuha e shenjave dhe ku nxënësit bashkëveprojnë me njëri tjetrin, duke ndjerë se janë të barabartë në mes tyre. Prandaj komuniteti I gjuhës së shenjave nuk kundërshton (ashtu sic kundërshtojnë grupet tjera të aftësisë së kufizuar) edukimin special/të ndarë, në shkolla të ndara për të Shurdhër.

Tani në shumicën e këtyre shkollave kurikulat, nivelet dhe shkallët nuk janë të njëjta me ato që ofrojnë shkollat e rregullta. Për arsye historike (p.sh, mendimi I vjetër se të Shurdhërit nuk mund të arrijnë njëjtë si ata që dëgjojnë) këto kurikula janë shumë më të pakta se

kurikulat standarde shkollore – fakt që kritikohet nga komuniteti I gjuhës së shenjave.

3.2. Zotërimi dygjuhësor/bilingual

3.3. Mësuesit e Shurdhër

Në shumicën e shteteve Europiane nuk kanë ose kanë shumë pak mësues dhe ligjërues të cilët janë të Shurdhër. Kjo na sjell ne situatën ku nxënësit të cilët shfrytëzojnë gjuhën e shenjave nuk kanë rol modele për gjuhën dhe identitetin e tyre.

Kjo më tepër na shfaq realitetin në të cilën fëmijët e Shurdhër nuk marrin inpute në gjuhën e pare, nivelin e të rriturve. Konsekuenca tjetër është fakti se në edukimin e të Shurdhërve në shumë shtete vëmendje e vogël I kushtohet ekspertëve të Shurdhër. Ladd et al. Me këto gjëra në kokë le të kalojmë në fushën e shtetit dhe pjesëmarrjes së perdoruesve të gjuhës së shenjave të Shurdhër në shoqëri.

4. Cështjet shtetërore: Qytetarët e Shurdhër

Duhet ngritur vetëdija lidhur me të Shurdhërit në shumë institucione publike ku shërbimet e ofruara kanë të bëjnë direkt me bashkëveprimet me të Shurdhërit. Duke dhënë një shembull, egziston nevojë urgjente për trajnim të gjuhës së shenjave dhe vetëdijës për të Shurdhërit për të gjithë policët të forcave policore të Evropës. (Ladd et al. 2003b:70)

4.1. Zgjedhja e gjuhës

Shpeshherë të drejtat qytetarë për shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave nuk ekzistojnë për shkak të mungesës së gjuhës dhe mundësive për te pasur qasje dhe pjesëmarrje në proces. Shumë administrata dhe shërbyes civil mendojnë se informacionet e shkruara janë të mjaftueshme për

personat e Shurdhër sepse ato janë vizuale. Ata nuk kanë njohuri dhe nuk kuptojnë se për shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave gjuha e zyrtare e folur është gjuhë e tyre e dytë dhe vetëm një pjesë e tyre dinë shkrim dhe lexim. Nevoja për të komunikuar dhe informuar nëpërmjet gjuhës së shenjave pranohet dhe kuptohet shumë ngadalë.

4.2. E drejta në informim

Gjuhët e folura (Radio, TV) dhe gjuhët e shkruara (mediat e shkruara dhe titrat) janë të rralla dhe plotësisht të qasshme për personat e Shurdhër. E drejta për informim (p.sh. nëpërmjet televizionit nacional dhe interpretëve të gjuhës së shenjave dhe faqeve të internetit në gjuhën e shenjave) janë me më të përshtatshmet mirëpo në një shkallë shumë të kufizuar.

4.3. Telekomunikimi

Shfrytëzimi I telekomunikimit është i mundshëm vetëm në vendet ku shërbimet telefonike janë të ofruara. Këto përfshijnë interpretët në telefon të cilët transfeojnë gjuhën e folur në tekst (mesazhet me tekst, fax, TTY, chat, e-mail) ose në tekstet me shneja (video telefon, chat) dhe anasjelltas. Vetëm këto shërbime mundësojnë pesonat që dëgjojnë që të komunikojnë me personat e Shurdhër nëpërmjet telefonit.

4.4. Gjykimi i drejtë

Shpeshherë personat e Shurdhër percjellin seancat dëgjimore dhe gjykimet në të cilat ata nuk kuptojnë të gjitha apo nuk e përfaqësojnë në mënyrë adekuate vetveten. Kjo mungesë kuptimi shpeshherë vjen si shkak të gabimit të interpretimit nga “interpretët” të cilët kanë mungesë të njohurive në gjuhën e shenjave. Arsye tjetër mund të jetë edhe sikleti, krenaria ose mungesa e zotërimit gjuhësor (për shkak të sistemit shkollor).

4.5. Shërbimet mjekësore dhe shërbimet tjera të rëndësishme

Shumë shërbime mund të jenë të qasshme dhe të shfrytëzueshme nga shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave nëse nevojat dhe pararekuizitat e domosdoshme mirren parasysh. Shërbimet mjekësore dhe shërbimet tjera të rëndësishme shtrihen në nivelin më të lartë të funksionimit të komunikimit.

Përgjegjësia për të marrë marrë masa dhe mundësuar kualitet të lartë të komunikimit për shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave si pacient, klient dhe qytetarë, të cilat mund të ndërrmirren vetëm nga shteti. Në të gjitha aspektet e jetës, sic I paraqitëm më lartë, shpesh dhe zakonisht komunikimi varet nga trajnimet e larta profesionale interpretëve të gjuhës së shenjave.

5. Cështja e qasjes së lirë: vendosja e teknologjisë në shfrytëzim

Siq e paraqitëm më lartë shumica e aspekteve të diskriminimit, përjashtimit dhe disavantazhit kundër perdoruesve të gjuhës së shenjave të Shurdhër janë të bazuara në gjuhë. Megjithatë, ka fusha ku informacioni për sigurinë dhe navigacionin mund të sigurohet duke shfrytëzuar teknologjinë. Kjo nënkupton të gjitha llojet e vërejtjeve dhe alarmit (nga lajmërimi për alarm zjarri), shërbimet emergente, komunikimi interkom dhe informacionet etj. – për shumicën e të cilave egzistojnë versionet vizuale dhe zëvendësuese. Ndonëse këto egzistojnë, ato nuk janë të vendosura në shfrytëzim në shumicën e vendeve. Duke I prekur pesë aspekte fundamentale në fushën e perdoruesve të gjuhës së shenjave të Shurdhër, ky shkrim tani konkludon me 25 rekomandime praktike për masat e mëtutjeshme.

6. Konkluzionet dhe 25 rekomandimet

Gjuhët e shenjave janë gjuhë të plota, gjuhë natyrale me funksion të njëjtë dhe variacione si gjuhët e folura. Ato janë të shfrytëzuara dhe të vevojshme për komunitetin e Shurdhër në të gjithë botën. Fakti se shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave shtrihen bazohet në një gjuhë tjetër nga shumica – dhe ndonjëherë fakti se ata kanë dëgjim të limituar – kanë udhëhequr në një numër të madh të pabarazisë dhe diskriminimit. 25 rekomandimet e mëposhtme brenga për të siguruar të drejtat e perdoruesve të gjuhës së shenjave në të gjitha fushat e jetës për afërsisht 800.000 perdoruesve të gjuhës së shenjave të shteteve anëtare të kështillit European.

Rekomandimi 1: Njohja zyrtare e gjuhëve të shenjave

Të gjitha shtetet duhet të përpiqen për njohjen zyrtare të gjuhës së shenjave kombëtare në ligjet e tyre nacionale dhe/ose në kushtetutën e tyre. Kjo duhet të përfshijë njohjen si gjuhët minoritare, ku është e mundur. Qëllimi dhe efekti i këyre ligjeve duhet të jenë të drejtat konkrete gjuhësore për personat e Shurdhër në të gjitha fushat e jetës.

Rekomandimi 2: Përfshirja e këndvështrimit të Shurdhërve

Personat e Shurdhër janë të aftë të jetojnë në mënyrë të pavarur dhe të flasin për veten e tyre. “zëri/këndveshtrimi I të Shurdhërve” duhet të përkrahet, të jetë I disponueshëm dhe duhet të jetë I repsektuar në shumicën e botës që dëgjojnë. Të sigurohet se mjetet e shfrytëzuar për nevojat aktuale, vecanarisht vendim marrësit duhet të konsultojnë shoqatat e të Shurdhërve dhe ekspertët/hulumtuesit e Shurdhër.

Rekomandimi 3: Zvogëlimi I presionit asimilues

Bota që dëgjon duhet të respektojë ekzistencën e perdoruesve të gjuhës së shenjave, vlerësojë diversitetin e tyre dhe të reduktojë forcën e procesit të asimilimit. Shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave të Shurdhër duhet tu garantohet barazi si qytetarë të plotë dhe të drejtat njerëzore gjuhësore pa t'u detyruar standardet e dëgjimit në to. Qeveritë duhet të ngrisin vetëdijen publike në lidhje me minoritetin/minoritetet e gjuhës së shenjave dhe të shpërndaj mirëkuptim pozitiv dhe të respektueshëm lidhur me shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave.

Rekomandimi 4: Take basic linguistic needs into account

Në mënyrë që të mbrohet dhe promovohet e drejta e perdoruesve të gjuhës së shenjave duhet llogaritur edhe aspekti i aftësisë së kufizuar si dhe aspekti i të drejtave gjuhësore. Gjatë përgatitjes dhe marrjes së masave, duhet konsideruar se nevojat dhe shqetësimet mëse të nevojshme bazike të komunitetit të gjuhës së shenjave në Europë janë gjuhësore.

Rekomandimi 5: Intergrimi i nevojave të perdoruesve të gjuhës së shenjave

Nevojat e perdoruesve të gjuhës së shenjave në Europë duhet të shihen në dritën e ndryshimit e jo si deficit. Nevojat e tyre gjuhësore dhe kulturore dhe karakteristikat duhet të respektohen. Cështjet e gjuhëve të shenjave duhet të drejtohen në organizata dhe trupa relevante, sic janë të drejtat e njeriut dhe komitetet gjuhësore, organizatat e minoriteteve gjuhësore dhe departamente, trupat këshillues të të drejtave të njeriut, ekipet përkrahëse dhe institucionet hulumtuese.

Rekomandimi 6: Mundësojë procesin natyral të përvetësimit të gjuhës

Duhet zhvilluar shërbime adekuate për të siguruar se cdo kush ka qasje të mjaftueshme në gjuhë në mënyrë që ai/ajo të përvetësojë gjuhën që nga lindja e deri në fillimin e shkollimit. Kjo duhet lehtësuar dhe siguruar, sidomos për foshnjat dhe fëmijët e Shurdhër. Përvetësimi I gjuhës duhet të arrihet pavarësisht faktit se fëmija mund të jetë kandidat për operacion të Cochlea Implant(shih raportin e Këshillit të Europës nga Presiler 2002). Kjo nënkupton se inpute të theksuara vizuale (p.sh. gjuhën e shenjave natyrale – dhe jo gjestet, mimikë ose sistemin sintetik të gjesteve) duhet ofruar tek cdo foshnje dhe fëmijë I Shurdhër/Gjysëm Shurdhër, pa marrë parasysh se çfarë ndihmë teknike janë paraparë për ta.

Rekomandimi 7: Këshillimi I prindërve

Këshillimi I prindërve duhet të përfshijë dhe shpjegojë të gjitha vështrimet dhe mundësitë e Shurdhërisë, në mënyrë që duke qenë maksimalisht të informuar prindërit mund të zgjedhin dhe vendosin lidhur me fëmijët e tyre bazuar në të gjitha faktorët e jo vetëm në vështrimin mjekësor.

Rekomandimi 8: Qasje e lehtë në gjuhën e shenjave për familjarët

Qasja në gjuhën e shenjave duhet të jetë aq e thjeshtë dhe direkte e mundshme për fëmijët e lindur të Shurdhër ose gjysëm shurdhër. Poashtu duke llogaritur edhe familjet e tyre. Cdo fëmijë I Shurdhër/gjysëm shurdhër (dhe familjet e tyre që dëgjojnë) duhet të gjejnë mënyrën më të lehtë të përkrahur dhe mbikëqyrur nga shteti për të përvetësuar mesimin e gjuhës së shenjave në bazë të moshës adekuate. Shpenzimet për dhe organizatën e cila ofron mesimin e gjuhës së shenjave në bazë të moshës adekuate duhet mbuluar nga shteti dhe jo nga prindërit ose familja.

Rekomandimi 9: Përshtatja e edukimit të Shurdhër

Edukimi I të Shurdhërve duhet përshtatur për grupin e planifikuar dhe duhet fokusuar në përparësitë (vëmendje vizuale dhe komunikim) dhe jo në ‘deficitin’ e saj, humbjen e dëgjimit. Kjo përshtatje duhet të llogarisë faktet gjuhësore të përvetësimit të gjuhës dhe mësimin të gjuhës së dytë. Duhet synuar shfrytëzimi më i madh dhe kualitativ i gjuhës së shenjave nga ana e arsimtarëve.

Rekomandimi 10: Bërja e dygjuhësisë qëllim

Zotërimi dygjuhësorë duhet të jetë qëllim i shkollimit të detyrueshëm për shfrytëzuesit të gjuhës së shenjave. Duhet tu mësohen të dyjat, gjuha e shenjave nacionale dhe gjuha e folur nacionale (shkrimi dhe leximi).

Rekomandimi 11: Kushtet e domosdoshme për arsimtarët

Të gjithë personat që punojnë me fëmijët, nxënësit dhe adoloshentët e Shurdhër duhet të zotërojnë gjuhën e shenjave nacionale dhe kulturën e të Shurdhërve. Niveli I zotërimit duhet të specifikohet dhe vlerësohet – minimumi sugjerohet B2 (CEFR). Personat të cilët janë apo dëshirojnë të bëhen arsimtar për të Shurdhërit, duhet të zhvillojnë aftësitë e tyre gjuhësore (C1 me qëllim që të marrin edhe C2 me sasi të konsiderueshme orësh) si pjesë e trajnimit të tyre ose edukimit të avancuar. Pastaj, ata duhet të mësojnë rreth identitetit të Shurdhërve, kulturës dhe historisë, e preferueshme që tu mësohet nga ana e të Shurdhërve, në mënyrë që të zhvillojnë imazhe pozitive rreth Shurdhërisë dhe jo të orientuar në deficit.

Rekomandimi 12: Trajnimet speciale për arsimtarët

Edukimi I të Shurdhërve nuk është thjeshtë edukim me nevoja të vecanta. Edukimi I të Shurdhërve kërkon njohuri dhe zotërim specifik dhe prandaj, trajnimi I arsimtarëve duhet të ofrohet si një program i pavarur, një kurs me gradë speciale ose karrierë.

Rekomandimi 13: Kurikula të barabarta

Përmbajtja e kurikulave dhe qëllimet/njohuritë e aspiruara në edukimin e të Shurdhërve në princip duhet të jenë të barabarta me atë të nxënësve që dëgjojnë. Kjo nënkupton se edukimi sekondar dhe I mëtutjeshëm duhet të ofrohet në gjuhën e shenjave për shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave. Për nxënësit e Shurdhër me aftësi të kufizuar duhet zhvilluar kurikul të përshtatshëm.

Rekomandimi 14: Gjuha e shenjave si gjuhë edukimi

Cdo shkollë për të Shurdhër duhet të ofrojë program dygjuhësorë. Gjuha e shenjave nacionale duhet të shfrytëzohet si gjuhë e mesimdhënies për të gjitha lëndët dhe duhet mësuar si lëndë e dedikuar për atë.

Rekomandimi 15: Gjuha e shenjave si lëndë në shkollë

Në shkollat për të Shurdhër, gramatika dhe struktura e gjuhës së shenjave nacionale duhet të jetë pjesë e kurikulës dhe duhet të mësohet si lëndë e vecantë.

Rekomandimi 16: Gjuha e shenjave si gjuhë e huaj

Në shkollat e ‘rregullta’/përgjithshme gjuha/ët nacionale të shenjave duhet të ofrohen si gjuhë të huaja. Në një të ardhme zotërimi I gjuhës së shenjave nga ana e komunitetit që dëgjon do të kontribuojë në një shoqëri gjithëpërfshirëse.

Rekomandimi 17: Shmangia nga izolimi

Fëmijët e Shurdhër nuk duhet ti dërgojmë në klasa ku të gjithë janë nxenes që dëgjojnë dhe ai/ajo është vetëm. Në raste ku kushtet ose prindërit nuk lejojnë asgje tjetër, duhet të sigurohet që fëmija ka qasje në dhe kontakte të rregullta me komunitetin lokal të gjuhës së shenjave. Duhet siguruar që ai/ajo ka qasje tek fëmijët dhe të rriturit; duke u mundësuar atyre që të zhvillojnë aftësinë e gjuhës së shenjave, identitet pozitiv, vetëvlerësim dhe përkatësia grupore.

Rekomandimi 18: Qasje në edukimin e lartë

Në shumë shtete qasja në edukimin e lartë nëpërmjet gjuhës së shenjave nuk është në dispozicion. Kjo duhet ndryshuar nën principin e veprimit afirmativ. Shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave duhet të inkurajohen që të ndjekin shkollimin e larte (universitete) të ofrohen interpretët e gjuhës së shenjave, mbajtësit e shënimeve, liria e zgjedhjes së gjuhës gjatë provimeve si dhe duhet mundësuar këshillime dhe përkrahje. Në të njëjtën kohë duhet ngritur vetëdija nepermjet kampanjes vetedijesuese për administratën, stafin mësimdhënësit dhe studentëve të grupit.

Rekomandimi 19: të drejtat demokratike

Qytetarët shfrytëzues të gjuhës së shenjave duhet të kenë mundësinë që të kenë qasje dhe të marrin pjesë në proceset demokratike në të njëjtin nivel si qytetarët që dëgjojnë. Kjo duhet të sigurohet nëpërmjet interpretëve të gjuhës së shenjave dhe titrave. Prandaj, interesat e komuniteteve të gjuhës së shenjave duhet përfaqësuar nga ana e përdoruesve të gjuhës së shenjave të Shurdhër nëpër departamente dhe komitete.

Rekomandimi 20: Infomacion pa barriera dhe lajmet

Informacionet lidhur me politikën ditore, zhvillimet shtetërore dhe lajmet duhet të jenë të disponueshme për shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave. Kjo mund të sigurohet nëpërmjet interpretëve të gjuhës së shenjave dhe titrave në televizion; dhe/ose duke krijuar formate/media emetuese (në TV ose në internet) të ndërtuar nga shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave në gjuhën/ët e shenjave.

Rekomandimi 21: Ekspertët e Shurdhër

Askush nuk mund të dijë më shumë lidhur me nevojat e të Shurdhërve sesa vetë shfrytëzuesi I gjuhës së shenjave

I Shurdhër. Vendimarrja e perdoruesve të gjuhës së shenjave duhet të përkrahet: Cështjet financiare, proceset e vendim marrjes, pulikimet etj. që kanë relevanca me komunitetin e gjuhës së shenjave duhet të udhëhiqen në bashkëpunim apo vetëm nga ekspertët e Shurdhër.

Rekomandimi 22: Vetë-vendosja

Vetë-vendosja dhe ekspertët e Shurdhër janë të pandarë. Vetëm nëse shfrytëzuesi I gjuhës së shenjave ka shansën që të bëhet ekspert ata mund të veprojnë si, konsultant dhe bashkë-vendosës. Është e nevojshme që të mirren veprime afirmative për të trajnuar profesionistë të Shurdhër në fushat sic janë, edukimi, politika, komunikimi dhe mjekësia.

Rekomandimi 23: Teknologjia përkundër barrierave

Barrierat duhet larguar apo teknikisht reduktuar në mënyrë që të ngrisë shanset e tregut të lirë për personat e Shurdhër – p.sh. me qendra të pasuara telefonuese të përkrahura financiarisht nga shteti. Vecanarisht shfrytëzimi I inovacioneve teknike duhet bazuar në provizionin për shfrytëzuesit e gjuhës së shenjave të Shurdhër.

Rekomandimi 24: Hulumtimet e gjuhëve të shenjave

Opinionet enorme lidhur me gjuhët e shenjave duhet përmirsuar. Respekt për gjuhët e shenjave si gjuhë relae duhet të rritet nëpërmjet informacioneve dhe fakteve. Shumica e gjuhëve të shenjave janë në hulumtim e sipër dhe njohuritë bazike të strukturave të tyre mungojnë – megjithatë duhet përkrahur hulumtimet e gjuhës së shenjave. Universitetet duhet të pranojnë nxitje financiare për hulumtimin e gjuhës(ve) nacionale të shenjave dhe të fillojnë me programe në studimet e të Shurdhërve (ekuivalente me studimet e të Zinjëve, Studimet e Grave, Studimet e Hebrenjëve....)

Rekomandimi 25: Interpretimi profesional I gjuhës së

shenjave

Për minoritetet gjuhësorë sikurse për komunitetet e gjuhës së shenjave, interpretët janë celësi I pjesëmarrjes në shoqëri. Shtetet Europiane kanë nevojë për më shumë interpret më të mirë. Universitetet janë të inkurajuar që të krijojnë programe trajnimi për interpretët e gjuhës së shenjave dhe organizatat e interpretëve duhet inkurajohen për të ndihmuar standardet profesionale të interpretëve të gjuhës së shenjave.

7. Bibliografia

Branson, Jan, Miller, Don (2002) *Damned for Their Difference. The Cultural Construction of Deaf People as Disabled. A Sociological History.* Gallaudet University Press

Chamberlain, Charlene, Jill P. Morford, Rachel I. Mayberry (2000) *Language Acquisition by Eye.* Laërence Erlbaum Associates, London

Council of Europe (1992) *European Charter for Regional or Minority Languages, CETS No. 148*

Council of Europe (2006) *Recommendation Rec(2006)5 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities 2006-2015 (“Council of Europe Disability Action Plan 2006-2015”)*

Cummins, Jim (2006) *The Relationship between American Sign Language Proficiency and English Academic Development: A Review of the Research,* <http://clerccenter.gallaudet.edu/CIEC/documents/CumminsASL-Eng.pdf> (14. July 2008)

European Parliament (1988) *Resolution on Sign Languages for the deaf.* Official Journal of the European Communities, No. C 187: 236, 18 June 1988

European Parliament (1998) *Resolution on Sign Languages.* Dok B4-0985/98 of 18 November 1998

European Union of the Deaf, (1997) *Full Citizenship through Sign Languages, Conference Report, Brussels*

Jokinen, Markku (2001) „The Sign Language Person“ – A Term to Describe Us and Our Future More Clearly? S. 50-63 in: Leeson, Lorraine, ed.: Looking Forward. EUD in the 3rd Millennium – The Deaf Citizen in the 21st Century. Proceedings of a conference to celebrate 15 years of the European Union of the Deaf. Douglas McLean, Great Britain.

Krausneker, Verena (2003) Has something changed? Sign Languages in Europe: The case of minorised minority languages. 33-46 in: Deaf Worlds. International Journal of Deaf studies, vol. 19, issue 2, 2003.

Ladd, Paddy Mike Gulliver, Sarah Batterbury (2003a) Reassessing Minority Language Empowerment from a Deaf perspective: The other 32 Languages. An earlier version of this paper was presented at the Mercator First International Symposium on Minority Languages and Research - European Minority Languages and Research: Shaping an Agenda for a Global Age”, 08/04/2003 – 10/04/2003, Aberystwyth

Ladd, Paddy, Sarah C. Batterbury, Doug Alker, Mike Gulliver, Graham H. Turner, Verena Krausneker (2003b) An agenda for change: Principles and guidelines for policy making and research in Deaf-related areas. 66-77 in: Deaf Worlds. International Journal of Deaf studies, vol. 19, issue 2.

Ladd, Paddy (2003) Understanding Deaf Culture. In Search of Deafhood. Multilingual Matters Ltd.

Marschark, Marc, Harry G. Lang, John A. Albertini (2002) Educating Deaf Students. From Research to Practice. Oxford University Press

Oliva, Gina A. (2004) *Alone in the Mainstream. A Deaf Eoman Remembers Public School*. Gallaudet University Press

Parliamentary Assembly of the Council of Europe (2003) Recommendation 1598 (2003) on the protection of sign languages in the member states of the Council of Europe

Preisler, Gunilla (2002) *Cochlear Implants in Deaf Children*. Strasbourg, Council of Europe Publishing

Stevens, Helga (2005) *Equal rights for Deaf people: From being a stranger in one's own country to full citizenship through sign languages*. Paper presented at ICED 2005, Maastricht, 17-20 July 2005

Skutnabb-Kangas, Tove, Robert Phillipson, eds. (1995) *Linguistic Human Rights. Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin, N.Y., Mouton de Gruyter

Skutnabb-Kangas, Tove (2000) *Linguistic Genocide in Education or Eorldēide Diversity and Human Rights?* Laerence Erlbaum Associates, London

Timmermans, Nina (2005) *The Status of Sign Languages in Europe*. Strasbourg, Council of Europe Publishing

U.N.- Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York, 13 December 2006, www.un.org/disabilities/